

Na przykład wymienione dokumenty zawierają dane do rekonstrukcji kilku pokoleń rodziny Sernych, które dotychczas nie były w pełni znane genealogom. Dla naszych badań priorytetem stało się wyjaśnienie losu tych przedstawicieli rodziny, którzy życie swoje związali z województwem wołyńskim. Ponadto poprzez pokrewieństwo Sernych z Cymińskimi i Żółkiewskimi herbu „Lubicz” mamy możliwość prześledzenia wołyńskich związków tych rodów, tym bardziej, że wszyscy oni swego czasu stawali się wołyńskimi właścicielami ziemskimi.

Nowością wyróżnia się znaleziona w Archiwum informacja o reprezentantach wołyńskiej gałęzi rodu Żółkiewskich herbu „Lubicz”, rodu, z którego pochodził polski bohater narodowy, wielki hetman koronny Stanisław Żółkiewski.

Charakterystyka kwitów

Jeden kwit ze zbioru jest upoważnieniem na otrzymanie funduszy ze skarbu, a kolejne dwa to zapisy otrzymania kwot, z których jeden ma charakter dłużnego. Trzy kwity są potwierdzeniami spłaty dziesięciny kościelnej na rzecz kościoła rzymsko-katolickiego w Horodle. Jeden kwit świadczy o otrzymaniu przez klasztor dominikanów w Hrubieszowie odsetek od darowanej mu sumy za pośrednictwem operacji „wyderka” (wykup). Mechanizm *wyderka* był następujący: darczyńca przekazywał w zadłużenie sumę pieniędzy pod zastaw majątku, a prawa do zastawu i odsetki z kredytu przekazywano instytucji kościelnej.

Kwity zawierają rzadkie wiadomości o działalności hrubieszowskiego klasztoru dominikanów (zakonu kaznodziejskiego) i parafialnego kościoła rzymsko-katolickiego w Horodle. Hrubieszowski klasztor ojców dominikanów i horodelski kościół parafialny pod względem administracyjnym należały do hrubieszowskiego dekanatu rzymsko-katolickiej diecezji w Chełmie. Pod względem terytorialnym Hrubieszów i Horodło znajdowały się w województwie bełskim.

Bardzo cennymi są dane o przedstawicielach duchowieństwa wymienionych świątyń, dotychczas nie umieszczonych w literaturze historycznej. Pod datą 1637 r. wymieniony jest przeor hrubieszowskiego klasztoru dominikanów, ksiądz Jakub Puchaczowski. Między latami 1668 i 1672 jako proboszcz kościołów w Horodle (dekanat hrubieszowski) i Pawłowie (dekanat chełmski) występował ksiądz Fabian Ratyk³. W 1678 r. proboszczem w Horodle był ksiądz Jan Hubicki. Jak zaświadcza kwit z 1671 r. wspomniany wyżej Fabian Ratyk kierował także dekanatem ołyckim, który w okresie 1604 - 1773 administracyjnie wchodził w skład rzymsko-katolickiej diecezji łuckiej⁴.

³ J. A. Wadowski, *Kościół diecezji chełmskiej*, Kraków 1907 (?) PAU, rkps nr 2372/I, k. 83v.

⁴ W źródłach z epoki spotyka się jeszcze inną formę nazwiska ks. Fabiana Ratyka (p. Bazyli Rudomicz, *Efemeros czyli Diariusz prywatny pisany w Zamościu w latach 1656-1672*, Lublin 2002 (T. I, rok 1659, s. 141 „ks. Fabian Racyk kanonik chełmski”; T. II, rok 1671, s. 339 „ks. Racik dziekan ołycki”). Na oryginalnych kwitach widnieje forma „Racyk”.

mięstać dane do rekonstrukcji кількох поколінь родини Серних, які досі вповні не були відомі генеалогам. Для нашого дослідження пріоритетом стало з'ясування долі тих представників цього сімейства, які поєднали своє життя з Волинським воєводством. Позаяк, через спорідненість Серних з Цимицькими та Жолкевськими герба «Любич», маємо можливість спостережити волинські зв'язки й цих сімейств, тим паче, що всі вони свого часу ставали волинськими землевласниками.

Новизною відрізняється віднайдена в Архіві інформація про репрезентантів волинської гілки роду Жолкевських гербу «Любич», - роду, з якого походив національний герой польського народу - великий коронний гетьман Станіслав Жолкевський.

Характеристика квитів

Один kwit з підбірки є дорученням на отримання коштів зі skarбу, ще два це - розписки в отриманні коштів, з яких одна має характер боргової. Три квити є підтвердженням сплати церковної десятини на користь Городельського римо-католицького костелу. Один kwit свідчить про отримання Грубешівським домініканським кляштором відсотків із дарованої йому суми за посередництвом закладної операції «відеркаф» (з нім. *Wiederkauf* - викуп). Механізм «відеркафу» був такий: благодійник давав у борг грошові суми під заставу маєтку, а права на заставу і відсотки з боргу передавались церковній інституції.

Квити містять рідкісні звістки про діяльність Грубешівського кляштора ордену домініканців («казнодійського закону») і Городельського парафіяльного римо-католицького костелу. Грубешівський кляштор отців домініканців і городельський парафіяльний костел у церковному відношенні адміністративно належали до Грубешівського деканату Холмської римо-католицької дієцезії. Територіально Грубешів і Городло знаходились у Белзькому воєводстві.

Цінними є дані про представників духовенства вказаних храмів, досі не зафіксованих в історичній літературі. Під 1637 р. згадується пріор грубешівського домініканського кляштора ксьондз Якуб Пухачовський. Між 1668 і 1672 рр. плебаном костелів Городельського (грубешівський деканат) і Павлувського (холмський деканат) виступав ксьондз Фабіян Ратик³. У 1678 р. плебаном при Городельському костелі був ксьондз Ян Губицький. Як свідчить kwit 1671 р., згаданий попередньо Фабіян Ратик очолював також Олицький деканат, який в період з 1604 по 1773 р. адміністративно виділявся в Луцькій римо-католицькій дієцезії⁴.

Napisany w Warszawie kwit z 1605 r. (№1) podaje informację o Janie Sernym, w momencie sporządzania dokumentu już nieżyjącym. Należną Janowi zapłatę za „dworską” służbę (70 złotych) powinien otrzymać jego brat Zachariasz. Zapewne Jan Serny był dworzaniem królewskim, skoro zapłata miała zostać wydana ze skarbu, najprawdopodobniej królewskiego. Kwit poświadczony jest podpisem Jana Nagórskiego i jego rodzinnym sygnetem-pieczątką z wyobrażeniem herbu „Jastrzębiec”.

Następny kwit (№2) datowany na 1629 r. został wydany w Przyspie w województwie mazowieckim. W nim nie wymieniony z imienia Serny, najprawdopodobniej Zachariasz, nazwany jest wujem braci Olbrychta i Samuela Nagórskich. Kwit poświadczony jest podpisem Samuela Nagórskiego i pieczęcią z wyobrażeniem herbu „Ostoja”.

Dwa kwity informują nas o żeńskich imionach rodziny Sernych. W 1637 r. (№3) pani Helena Serny spłaciła hrubieszowskiemu klasztorowi dominikanów 14 złotych jako stawkę odsetek od zapisanej na „wyderka” sumy 200 złotych. W odróżnieniu od jednorazowych pieniężnych donacji „wyderkafy” zapewniały klasztorom mniej więcej ciągle dochody. Ten właśnie kwit poświadczono podpisem przeora dominikanów hrubieszowskich Jakuba Puchaczowskiego i klasztorną pieczęcią z wizerunkiem św. Mikołaja w infule, z pastorałem i księgą w rękach, na której są trzy kule. Z legendy w otoku czytelne jest tylko słowo „Sigil...”

W treści następnego kwitu z 1642 r. (№4) chodzi o wypłatę pieniędzy nie wymienionej z imienia Sernej przez mieszczanina z Zamościa Stanisława Pieczutę, o którym dodatkowych wiadomości nie udało się znaleźć.

Cztery kwity (№5-8) odnoszą się do spłaty przez miecznika województwa bełskiego Łukasza Sernego dziesięciny na rzecz kościoła w Horodle w latach 60-70. XVII w. Kwity z roku 1688, 1671 i 1672 podpisał ksiądz Fabian Ratyk. W dokumencie z 1672 r. powiadamia się dodatkowo, że wymiar dziesięciny został ustalony przez biskupa chełmskiego.

W kwicie z 1678 r. są wymienione majątki miecznika Łukasza Sernego - wsie Strzyżów i Husynne (nad rzeką Bug w okolicach Hrubieszowa). Dokument ten podpisany został przez horodelskiego proboszcza Jana Hubickiego i potwierdzony jego osobistą pieczęcią z wyobrażeniem herbu „Jelita”

Genealogiczne rozważania zaczniemy od osób wymienionych w publikowanych dokumentach.

Rodzina Sernych

Publikowane kwity, należące do rodzinnych dokumentów Sernych, wskazują na możliwe pochodzenie tej rodziny. Szczególnie ten fakt, że w czasie realizacji tej rodziny. Szczególnie ten fakt, że w czasie realizacji tej rodziny żyli oni na Mazowszu, a potem w województwie bełskim, określa przemieszczenia członków rodziny na ziemie „ruskie”. Jak zobaczymy dalej szlak przebiegał i przez Wołyń.

Написаний у Варшаві квіт 1605 р. (№1) дає інформацію про Яна Серного, на час складання документу уже покійного. Належну Янові платню з «дворської» служби (70 злотих) повинен був отримати його брат Захарій. Вірогідно Ян Серний був королівським дворянином, оскільки платня мала бути видана зі skarбу, швидше за все, королівського. Квіт засвідчений підписом Яна Нагорського і його родинною сигнетовою печаткою із зображенням гербу «Ястрембець».

Наступний квіт (№2) датований 1629 роком і був виданий в Приспі Мазовецького воеводства. У ньому непоіменований Серний, найвірогідніше Захарій, названий дядьком братів Ольбрихта і Самуеля Нагорських. Квіт засвідчений підписом Самуеля Нагорського і печаткою з зображенням герба «Остоя».

Два квити дають нам жіноче ім'я сімейства Серних. У 1637р. (№3) пані Гелена Серна сплатила Грубешівському домініканському кляштору 14 злотих як відсоткову ставку від заповіданої на «відеркаф» суми 200 злотих. На відміну від одноразових грошових надань «відеркафи» забезпечували монастирям більш-менш постійні надходження. Саме цей квіт засвідчено підписом настоятеля грубешівських домініканців Якуба Пухачовського і монастирською печаткою із зображенням Святого Миколая в інфулі, з посохом і книгою в руках, на якій три кулі. З кругової легенди читається лише напис «Sigil...».

В наступному квіті 1642 р. (№4) йдеться про виплату грошей неназваній на ім'я Сернянці міщанином із Замостя Станіславом Печутою, додаткових відомостей про якого віднайти не вдалося.

Чотири квити (№5-8) стосуються сплати мечником Белзького воеводства Лукашем Серним церковної десятини Городельському костелу в 60-70-і рр. XVII ст. Квити 1668, 1671 і 1672 років підписав ксьондз Фабіян Ратик. В документі 1672 р., крім того, повідомляється, що розмір десятини ухвалений хелмським біскупом.

У квіті 1678 р. названі маетки мечника Лукаша Серного села Стрижув і Гусинне (на Грубешівщині, поблизу р. Західний Буг). Цей квіт підписаний городельським плебаном Яном Губіцьким і затверджений його особистою печаткою із зображенням герба «Єліта».

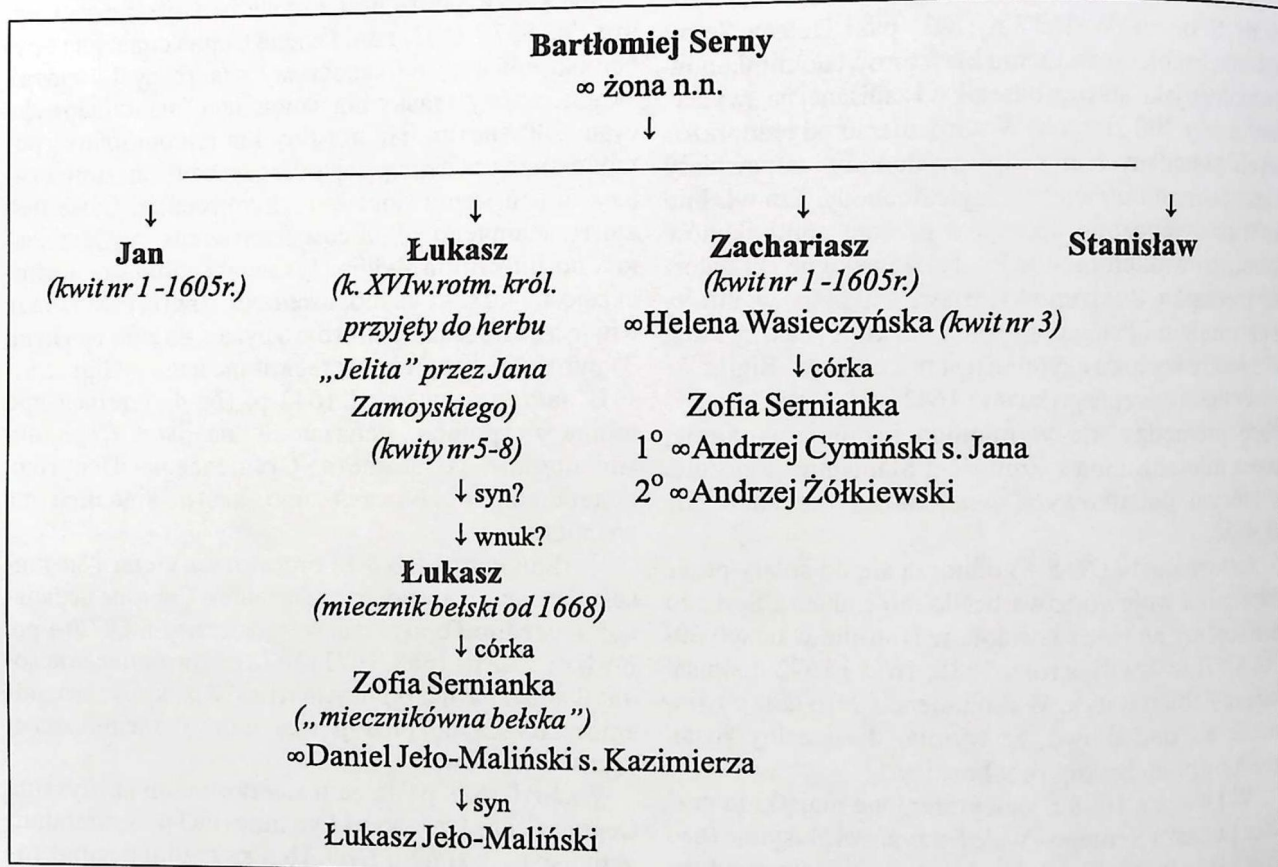
Генеалогічні розвідки почнемо з екскурсу про фігурантів публікованих документів.

Родина Серних (Serny)

Публіковані квити, що належать до сімейних документів Серних, вказують на можливе походження цієї родини. Зокрема, той факт, що на час здійснення платежів вони проживали спочатку в Мазовії, а потім у Белзькому воеводстві, фіксує переміщення членів сім'ї на «руські» землі. Як побачимо далі, шлях пролягав і на Волинь.

Z zapisów Metryki Koronnej za rok 1589 wiadomo o synach Bartłomieja Sernego: rotmistrza królewskiego Łukasza, Jana i Zachariasza⁵. Rotmistrz Łukasz Serny (starszy z braci) wysłużył u króla „wieczyste” użytkowanie wsi Stepanikowce i Pokłowski (Pokliski) w kamienieckim powiecie województwa podolskiego⁶. Genealodzy znają jeszcze jego brata Stanisława, który służył w wojsku królewskim. Według danych Kacpra Niesieckiego wiadomo, że za szczególne zwycięstwa podczas wypraw wojennych król Stefan Batory potwierdził rotmistrzowi Łukaszowi dawne szlachectwo, a wielki hetman koronny Jan Zamoyski przyjął go do swego herbu „Jelita”⁷. Do bojowych „zasług” Łukasza zaliczono jego udział w wojnach z hugenotami we Francji i z Moskwiczami podczas polskiej wyprawy pod Psków.

Із записів Коронної метрики за 1589 р. відомо про синів Бартоломея Серного: королівського ротмістра Лукаша, Яна і Захарія⁵. Ротмістр Лукаш Серний (старший з братів) вислужив у короля «до віку» села Степаніковці і Покліски в Кам'янецькому повіті Подільського воєводства⁶. Генеалоги знають ще їхнього брата Станіслава, який служив у королівському війську. За даними Каспера Несецького відомо, що за особливі звитяги у військових виправах король Стефан Баторій підтвердив ротмістру Лукашу давнє шляхетське звання, а великий коронний гетьман Ян Замойський прийняв його до свого герба «Єліта»⁷. До бойових «заслуг» Лукаша зараховувалась його участь у боротьбі з гугенотами у Франції і з московитами у польській виправі під Псков.

Jak dotąd wiadomo o jednym krótkotrwałym władaniu ziemską własnością przez Łukasza Sernego na Wołyniu. Latem 1597 r. tymczasowy właściciel klasztornej wsi monastyr w Zimnem - Grzybowicy w powiecie włodzimierskim, Gabriel Modryński, za zezwoleniem dziedzicznego właściciela księcia Jerzego Czartoryskiego, zastawił wieś Łukaszowi Sernemu⁸. Choć rot-

Поки що відомо про одне короткотривале земельне володіння Лукаша Серного на Волині. Влітку 1597 р. тимчасовий власник зимнівського монастирського села Грибовиці Володимирського повіту Габріель Модринський, з дозволу дідичного власника кн. Юрія Чорторійського, переизостав село Лукашеві Серному⁸. Хоч ротмістр втримав

⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych, zespół „Metryka Koronna” (далі - AGAD MK), 135, K. 544-544 v [SKM IV, nr 580]

⁶ AGAD MK, 135, K. 540-540 v [SKM IV, nr 575].

⁷ Herbarz Polski i imionospis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów, ułożony ... na postawie Herbarza Niesieckiego i manuskryptów. - T. III. - Lwów, 1862. - С. 49.

⁸ Горін С. *Монастирі Західної Волині (друга половина XV - перша половина XVII століть.)* - Львів: Видавництво Отців Василян «Місіонер», 2007. - С.164-165.

mistrz trzymał Grzybowicę tylko przez rok, zarejestrowanie faktu posiadania przez niego wołyńskiej wsi wskazuje na geograficzny kierunek majątkowych „apetytów” tego szlachcica. Inni członkowie rodziny Sernych wchodziłi we władanie wołyńskimi majątkami drogą związków małżeńskich.

W Archiwum Jeło-Malińskich znajdują się dokumenty pokazujące rodzinne powiązania Sernych z Cymińskimi i Żółkiewskimi. Z akt wynika, że wspomniana w kwietniu 1637 r. Helena pochodziła z *Waseczina*, czyli była z rodu Wasieczyńskich. Z innych dokumentów Archiwum wiadomo, że Helena to żona Zachariasza Sernego i w rodzinie tej była synową⁹. Z małżeństwa z Zachariaszem Sernym miała córkę Zofię Serną (albo Serniankę), która pierwszy raz była zamężna za Andrzejem Cymińskim s. Jana, a drugi za Andrzejem Żółkiewskim¹⁰.

Pod datą 1668 r. w kwietniu wspomniany jest miecznik województwa bełskiego Łukasz Serna, właściciel Strzyżowa i Husynnego w województwie bełskim. Według Kacpra Niesieckiego jakaś miecznikówna bełska Zofia Sernianka była żoną Daniela Jeło-Malińskiego¹¹ s. Kazimierza. Wiadomo o ich synu Łukaszu Jeło-Malińskim - właścicielu Bołożówki i Stepanówki (obecnie odpowiednio: w szumskim rajonie obwodu tarnopolskiego i białogórskim rajonie obwodu chmielnickiego) - ojcowizny Jeło-Malińskich.

Sporządzając genealogię Sernych dochodzimy do następujących wniosków: po pierwsze, bełski miecznik Łukasz urodził się w rodzinie królewskiego rotmistrza Łukasza Sernego; po drugie, w jego własnej rodzinie była co najmniej jedna córka - bełska miecznikówna Zofia (Jeło-Malińska) i, po trzecie, ta ostatnia była bratanicą Zofii c. Zachariasza (stryjeźnej siostry miecznika, primo voto Cymińskiej, secundo voto Żółkiewskiej). Tak więc w okresie od końca XVI do połowy XVII w. żyło dwóch Łukaszów i dwie Zofie Serny blisko z sobą spokrewnionych.

Rodzina Cymińskich

Pochodzenie szlacheckiej rodziny Cymińskich jest niejasne. W końcu XVI w. Jan Cymiński już należał do wybitnych obywateli wołyńskich objętych protektorem starosty łuckiego Aleksandra Prońskiego. W roku 1590 wymieniony jest on jako właściciel wioski Szklin (obecnie w rajonie Horochów) i zastawny właściciel wioski Dorosynie (obecnie w rajonie Rożyszcze w obwodzie wołyńskim)¹². Na podstawie faktu władania przez A. Prońskiego w 1591 r. częścią wsi Brany¹³

Грибовиццо лише рік, фіксація волинського села в його руках вказує на географічний напрямок земельних «апетитів» цього шляхтича. Інші члени родини, зокрема, Сернянки, входять у володіння волинськими маєтками через шлюбні союзи.

В Архіві Єло-Малинських є документи, які показують родинні пов'язання Серних з Цимінськими і Жолкевськими. З актових матеріалів випливає, що згадана в квітні 1637 р. Гелена походила з *Waseczina*, тобто була з роду Васечинських. З інших документів Архіву відомо, що Гелена - це дружина Захарія Серного, отже в цій сім'ї була невісткою⁹. У шлюбі з Захарієм Серним мала дочку Зофію Серну (або Сирнянку), яка в першому шлюбі була заміжня за Андрієм Яновичем Цимінським, у другому - за Андрієм Жолкевським¹⁰.

Під 1668 р. у квітні згадується мечник Белзького воєводства Лукаш Серний, який володів Стрижовим і Гусинним у Белзькому воєводстві. За повідомленням К. Несецкого, якась мечниківна белзька Зофія Сернянка була дружиною Данила Казимировича Єло-Малинського¹¹. Відомо про їх сина Лукаша Єло-Малинського, - власника Боложівки і Степанівки (нині, відповідно: Шумського р-ну Тернопільської обл. і Білогірського р-ну Хмельницької обл.) - отчини Єло-Малинських.

Вибудовуючи генеалогію Серних, приходимо до таких висновків: по-перше, белзький мечник Лукаш народився в сім'ї королівського ротмістра Лукаша Серного; по-друге, в його власній родині була щонайменше одна дочка - белзька мечниківна Зофія (Єло-Малинська) і, по-третє, остання доводилася рідною племінницею Зофії Захаріївни (двоюрідної сестри мечника, в першому шлюбі Цимінській, в другому - Жолкевській). Таким чином, впродовж кінця XVI - середини XVII ст. проживало двоє Лукашів і двоє Зофій Серних, які були близькими родичами.

Родина Цимінських (Cymiński)

Походження шляхтичів Цимінських нами не з'ясоване. В кінці XVI ст. Ян Цимінський уже належав до помітних волинських обивателів, перебуваючи під протекторатом луцького старости кн. Олександра Пронського. Під 1590 р. він фіксується як власник села Шклін (нині Го-рохівського р-ну) і заставний власник села Доросині (нині Рожищенського р-ну Волинської обл.)¹². За фактом володіння О. Пронським у 1591 р. частиною села Брани¹³

⁹ Державний архів Волинської області (далі - ДАВО). - Ф. 312, оп. 1, спр. 22. - Арк. 43 зв.

¹⁰ Волинський краєзнавчий музей (далі - ВКМ). - Інв. № КДФ - 4636.

¹¹ Niesiecki K. *Herbarz Polski* /Wyd. J.N. Vobrowicz. - Lipsk, 1841. - Т. VI. - С. 329.

¹² Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, по-

дольском и волинском генерал-губернаторе (далі - Архив ЮЗР). - К., 1859. - Ч. I. - Т. I. - С. 499-500.

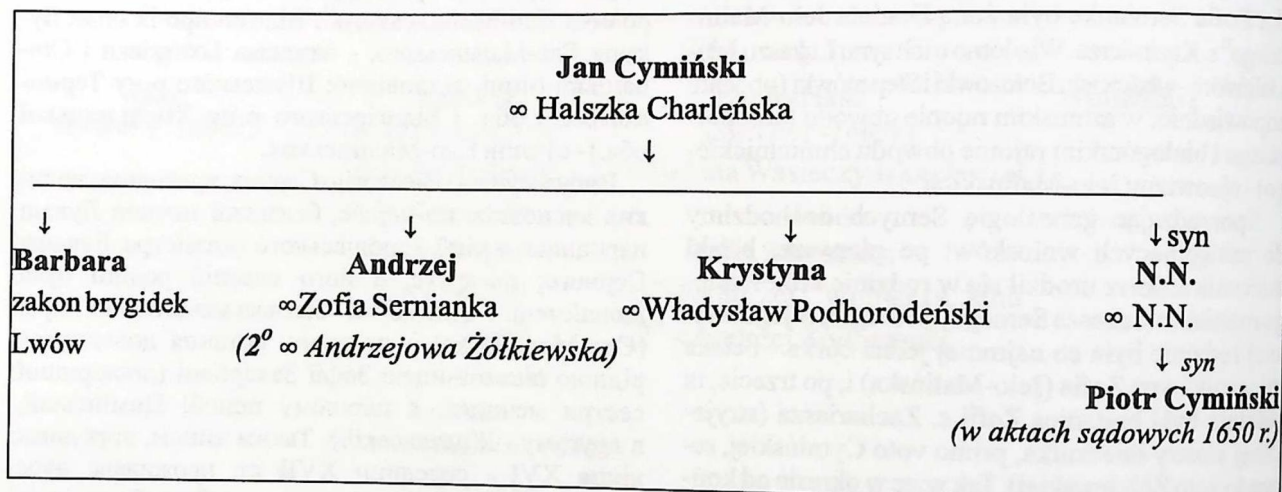
¹³ Селянський рух на Україні (1569-1647 рр.) //Збірник документів і матеріалів /Упоряд. Г.В.Боряктайн. - К., 1993. - С. 390.

(obecnie w rajonie Horochów w obwodzie wołyńskim). Można przypuszczać, że właśnie od niego wieść przeszła na własność J. Cymińskiego, gdyż wiadomo, że po śmierci Jana Brany znajdowały się w rękach jego żony i dzieci. Adam Boniecki wskazuje na sprzedaż przez Jana Cymińskiego jakiemuś Żurawnickiemu połowy swoich dóbr¹⁴. Jeśli tenże Żurawnicki był Markiem s. Aleksandra wtedy przez jego osobę można prześledzić o wiele wcześniejszy związek Cymińskich i Żółkiewskich (poprzez żonę Mikołaja Żółkiewskiego Annę Żurawnicką), niż to później zaobserwowano na podstawie związków małżeńskich (o czym będzie mowa poniżej).

Z małżeństwa z córką łuckiego podkomorzego Mikołaja Charleńskiego Halszką, Jan Cymiński miał troje dzieci: Andrzeja, Barbarę i Krystynę¹⁵. Pośrednią informację o jeszcze jednym synu o niewymienionym imieniu zawiera kwitujący list z 1630 r. wymieniony między siostrami Cymińskimi i ich bratową Zofią Sernianką (znany z wypisu z łuckich ksiąg grodzkich z 1684 r.¹⁶).

(нині Горохівського р-ну Волинської обл.). Можна припускати, що саме від останнього село перейшло у власність Я. Цимінському, оскільки відомо, що після смерті Яна, Брани перебували в руках його дружини і дітей. Адам Бонецький вказує на продаж Яном Цимінським якомусь Жоравницькому половини своїх «добр»¹⁴. Якщо той самий Жоравницький був Марком Олександровичем, тоді через його персону прослідковується більш ранній зв'язок Цимінських і Жолкевських (через дружину Миколая Жолкевського Анну Жоравницьку), ніж це зафіксовано за шлюбними союзами пізніше (про це йтиметься нижче).

В одруженні з дочкою луцького підкоморія Миколая Харленського Галшкою, Ян Цимінський мав трьох дітей: Андрія, Барбару і Кристину¹⁵. Глуха інформація про ще одного сина, не названого на ім'я, йдеться у квитовному листі 1630 р. між сестрами Цимінськими і їх зовицею по братові Зофією Сернянкою (відомий за виписом з луцьких гродських книг від 1684 р.¹⁶).

W 1629 r. właścicielem 108 dymów w Branach, Żurawnikach i Wolicy/Woli Żurawnickiej (obecnie w rajonie Horochów: Brany, Żurawniki, Wola Drużkopoliska) był Andrzej Cymiński s. Jana¹⁷. Tegoż roku zmarł on widocznie bezdzietnie, dlatego że w 1630 r. wsiami zarządzały jego siostry: Barbara, mniszka lwowskiego konwentu św. Brygidy i Krystyna, której opiekunem był wuj Krzysztof Charleński, starosta horodelski. 12 grudnia 1630 r. siostry Cymińskie odpisały swojej dawnej bratowej, obecnie wdowie Zofii Serniance Andrzejowej Cymińskiej rodzinne wsie Żurawniki, Wolę Żurawnicką i inne mienie nieruchomości: folwark i „spichlerz z dworem i gruntem

У 1629 році власником 108 димів в Бранах, Жоравниках і Волиці/Волі Жоравницькій (нині в Горохівському р-ні: Брани, Журавники, Воля Дружкопільська) був Андрій Янович Цимінський¹⁷. Цього року він, очевидно, помер бездітним, тому що 1630 р. селами володіли його сестри: Барбара, черниця Львівського конвенту Св. Бригіти, і Кристіна, опікуном якої був дядько Криштоф Харленський, горodelський староста. 12 грудня 1630 р. сестри Цимінські відписали своїй колишній зовиці, вже удові, Зофії Сернянці Андріївій Цимінській отчині села Жоравники і Волю Жоравницьку та інше нерухоме майно: фільварок і «шпихлер з двором і грунтом

¹⁴ Boniecki A. *Herbarz polski. Cz.1: Wiadomości historyczne-genealogiczne o rodach szlacheckich.* - Warszawa, 1900 (далі - Boniecki A. *Herbarz polski.*) - Т. III. - С. 241.

¹⁵ ВКМ. - Інв. № КДФ - 17521.

¹⁶ Там само. - Інв. № КДФ - 4636.

¹⁷ Баранович О. *Залюднення України перед Хмельниччиною.* - Київ, 1930. - Ч.1: Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. - С. 63.

w Sokalu"¹⁸ (obecnie miasto rajonowe w obwodzie lwowskim). W grudniu 1630 r. Zofia była już zamężna za Andrzejem Żółkiewskim.

Znamienne, że w 1639 r. Zofia Serny Andrzejowa Żółkiewska przekazuje swojej matce Helenie w zastaw czwartą część majątku Brany, którym zarządzała, jak świadczy dokument, z upoważnienia Krystyny z Cymina Władysławowej Podhorodeńskiej, córki Jana Cymińskiego. Tak więc Brany także trafiły do rąk Zofii Sernianki, a od niej do dzieci zrodzonych z małżeństwa z Andrzejem Żółkiewskim.

Prawdopodobnie wraz ze śmiercią Andrzeja s. Jana ród Cymińskich na Wołyniu nie wygaś, dlatego, że w 1650 r. jakiś Piotr Cymiński (syn czy wnuk Jana) sądził się w województwie wołyńskim z Żółkiewskimi i Podhorodeńskimi¹⁹.

Rodzina Żółkiewskich herbu „Lubicz” na Wołyniu

Osobno rozpatrzmy rodowód Andrzeja Żółkiewskiego herbu „Lubicz”. Jego dziadem był Stanisław Żółkiewski - wojewoda bełski od 1582 r., wojewoda ruski od 1586 r. Stanisław, ochrzczony w wierze prawosławnej, w dorosłym wieku przeszedł na katolicyzm. Znajdował się pod patronatem kanclerza i hetmana Jana Zamoyskiego i tenże patronat przekazał następnie swoim dzieciom²⁰. Wojewoda był ojcem Mikołaja i Stanisława, z których pierwszy znany jest jako dowódca wojskowy i senator, który uzyskał urząd podkomorzego lwowskiego, a drugi zapisał się w historii narodu polskiego jako znakomity wojskowy i polityk. W 1618 r. Stanisław Żółkiewski otrzymał buławę wielkiego hetmana koronnego, która z jego rąk wypadła w momencie śmierci podczas bitwy z Turkami pod Cecorą. Była to ta sama bitwa, w której zginął ojciec Bohdana Chmielnickiego - sługa hetmana Żółkiewskiego, a przyszły hetman ukraiński - wtedy młody żołnierz Bohdan trafił do tureckiej niewoli.

Wiadomo, że synowie ruskiego wojewody, Mikołaj i Stanisław, urodzili się w rodowym majątku Turynka w powiecie lwowskim (obecnie wieś w rajonie Żółkiew w obwodzie lwowskim), które posiadali na mocy prawa dziedzicznego²¹. Historycy podkreślają, że Stanisław posiadał majątki ziemskie w województwach ruskim, bełskim i kijowskim, z których znaczną część otrzymał za wierną służbę Rzeczypospolitej. W 1597 r. swoje dziedziczne Winniki przetworzył na miasto o nazwie Żółkiew (obecnie m. Żowkwa w obwodzie lwowskim), które stało się ulubioną rezydencją nie tylko założyciela, ale i jego znamienitego prawnuka - polskiego króla Jana III Sobieskiego.

Troszczył się o uzyskanie ziemskich nadziałów i starszy brat Stanisława, Mikołaj. W latach 80. XVI w.

течку Сокалі»¹⁸ (нині районний центр Львівської обл.). В грудні 1630 р. Зофія була вже заміжня за Андрієм Жолкевським.

Примітно, що у 1639 р. Зофія Серного Андрієва Жолкевська передає своїй матері Гелені в заставу четверту частину маєтку Брани, якими, як свідчить документ, володіла від Кристини з Циміна Владиславової Підгороденської, дочки Яна Цимінського. Отже, Брани також потрапили до рук Зофії Сernянки, а від неї дітям, народженим з Андрієм Жолкевським.

Ймовірно, зі смертю Андрія Яновича рід Цимінських на Волині не вигас, тому що у 1650 р. якийсь Петро Цимінський (син чи онук Яна) судився у Волинському воєводстві з Жолкевськими і Підгороденськими¹⁹.

Родина Жолкевських герба «Любич» на Волині (Жółkiewski)

Окремо розглянемо родовід Андрія Жолкевського герба «Любич». Його дідом був Станіслав Жолкевський - воєвода белзький з 1582 р., воєвода руський з 1586 р. Охрещений у православної вірі він в дорослому віці перейшов на католицизм. Перебував під патронатом канцлера і гетьмана Яна Замойського, який (патронат) передав по наслідстві своїм дітям²⁰. Воєвода був батьком Миколая і Станіслава, з яких перший відомий як полководець та сенатор, що здобув уряд львівського підкоморія, а другий увійшов в історію польського народу як визначний військовий і політичний діяч. У 1618 р. Станіслав Станіславович отримав булаву великого гетьмана коронного, яка випала йому з рук в момент смерті, під час битви з турками під Цецорою. До речі, це саме та битва, в якій загинув батько Богдана Хмельницького - слуга гетьмана Жолкевського, а майбутній український гетьман, тоді молодий жовнір Богдан, потрапив у полон до турків.

Відомо, що сини руського воєводи Миколай і Станіслав народилися в батьківському маєтку Туринка у Львівському повіті (нині село Жовківського р-ну Львівської обл.), яким володіли на дідичному праві²¹. Історики зазначають, що Станіслав мав у власності земельні маєтки в Руському, Белзькому і Київському воєводствах, значну частину з яких отримав за вірну службу Речі Посполитій. У 1597 р. свої дідичні Винники перетворив на місто з назвою Жолква (нині Жовква Львівської обл.), яке стало улюбленою резиденцією не лише засновника, а і його знаменитого правнука - польського короля Яна Собеського.

Турбувався придбанням земельних наділів і старший брат Станіслава Миколай. У 80-ті роки XVI ст.

¹⁸ ВКМ. - ІНВ. № КДФ - 17521.

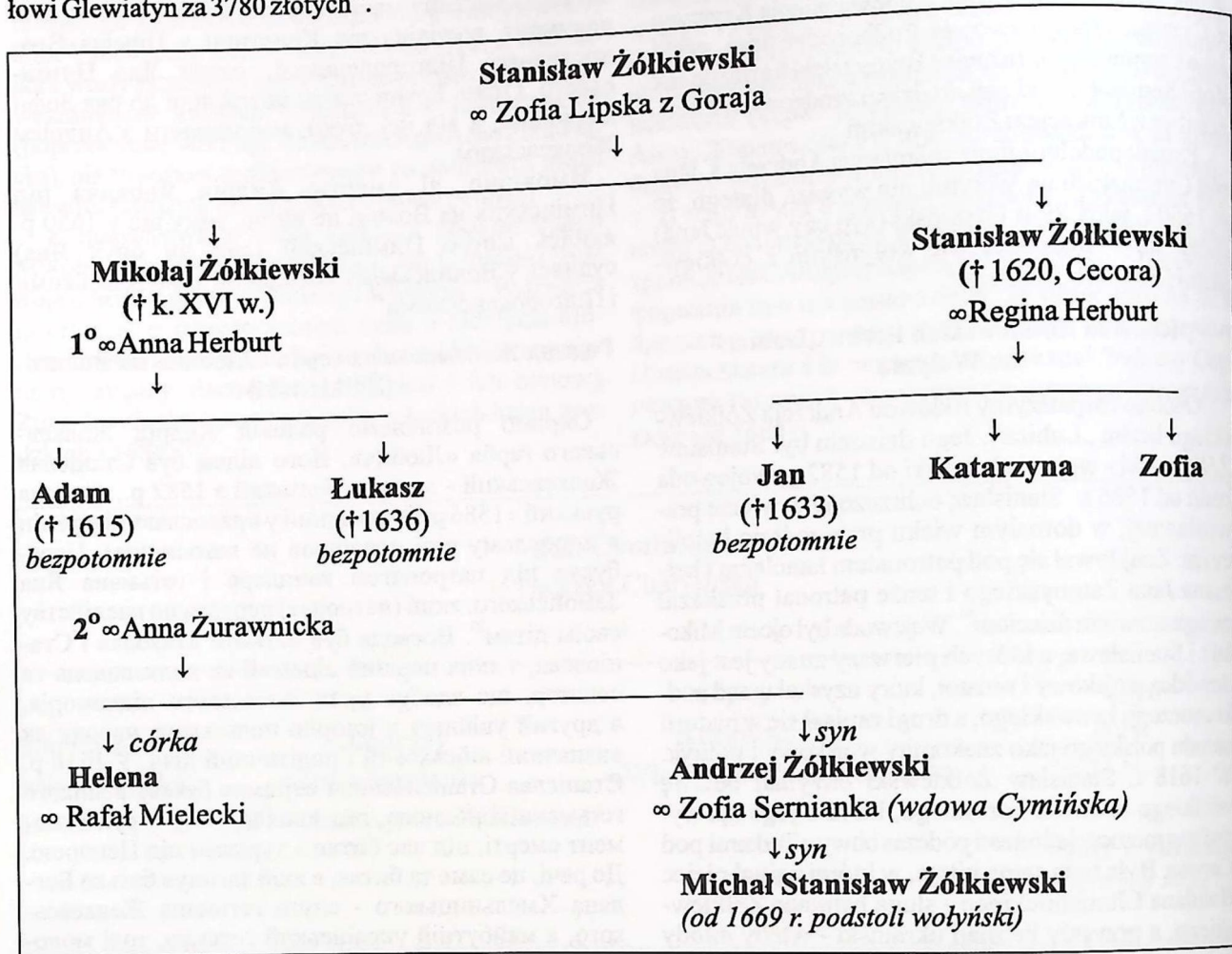
¹⁹ Boniecki A. Herbarz polski. - Т. III. - С. 241.

²⁰ Żółkiewski /Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda. Nowe stereotypowe odbicie. Т. XII (W - Żyzmory). W-wa, 1884. - s. 424 - 462.

²¹ AGAD MK, 135, K. 173 - 174 [SKM IV, nr 167].

lwowski podkomorzy kupił w powiecie krzemienieckim wsie Brody i Glewiatyn (dzisiaj to odpowiednio: rajonowe centrum obwodu lwowskiego i wieś Lewiatyn w rajonie Radziwiłłów obwodu równieńskiego). W 1593 r. odstąpił on Stanisławowi Radziwiłłowi Glewiatyn za 3780 złotych²².

львівський підкоморій купив в Кременецькому повіті села Броди і Глев'ятин (сьогодні це, відповідно: районний центр Львівської обл. і с. Лев'ятин Радивилівського р-ну Рівненської обл.). 1593 р. він відступив Станіславу Радзивилу Глев'ятин за 3780 злотих²².

Dokumenty potwierdzają, że w ostatniej ćwierci XVI w. Mikołaj Żółkiewski utrzymywał poufne stosunki z Markiem Żurawnickim s. Aleksandra, którego najmował jako adwokata podczas procesów w sądzie grodzkim w Łucku²³. W tym czasie Mikołaj był już powtórnie żonaty z Anną (c. Aleksandra-?) Żurawnicką, wnuczką niezjącego biskupa łucko-ostrogskiego Marka Żurawnickiego.

W 1586 r. od żydyczyńskiego archimandryty Geodeona Bałabana, za pośrednictwem krewnych Żurawnickich, Mikołaj Żółkiewski otrzymał 30-letnią dzierżawę wsi żydyczyńskiej archimandrii Buremec i Podhajce w powiecie łuckim (obecnie Boremec i Podlaśce w rajonie Młynów obwodu równieńskiego). W przeciągu następnych 30 lat, do 1617 r. w wymienionych wsiach gospodarzyli Mikołaj i jego synowie Adam i Łukasz,

Документами зафіксовано, що в останній чверті XVI ст. Миколай Жолкевський мав довірені стосунки з Марком Олександровичем Жоравницьким, якого наймав адвокатом під час процесування в Луцькому гродському суді²³. У цей час Миколай вже був одружений вдруге, на Анні [Олександрівні-?] Жоравницькій, онуці покійного луцько-острозького єпископа Марка Жоравницького.

У 1586 р. від жидичинського архимандрита Гедеона Балабана, за посередництвом родичів Жоравницьких, Миколай Жолкевський отримав в 30-літню оренду села жидичинської архимандрії Буремець і Підгайці Луцького повіту (нині Буремець і Підлісці Млинівського р-ну Рівненської обл.). Протягом наступних 30-и років, до 1617 р., у зазначених селах хазяйнують Миколай і його сини Адам і Лукаш,

²² Собчук В., 3 історії землеволодінь шляхетських родів із княжими титулами у Південній Волині XV - першої половини XVII століть / Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. ССXL. - Львів, 2000. - С. 359.

²³ Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АН України, шифр 5, II 4045, 88.

a także brat Stanisław (wówczas hetman polny koronny i kasztelan lwowski) i jego syn Jan (po ojcu odziedziczył urząd starosty hrubieszowskiego). Charakter ich gospodarowania zasadniczo nie różnił się od współczesnych epoce wzajemnych wtrącań się do ziem sąsiedzkich, co znalazło odbicie w dokumentach łuckich ksiąg aktowych²⁴.

Jak już zaznaczono, syn Mikołaja i Anny- Andrzej Żółkiewski, był drugim mężem Zofii Sernianki, wdowy po Cumińskim. Miał z nią córkę Helenę, zamężną za Rafałem Mieleckim i syna Michała Stanisława, od 1669 r. podstolego wołyńskiego²⁵.

Ziemski spadek po pierwszym mężu Zofia wniosła Andrzejowi Żółkiewskiemu i przekazała swoim dzieciom. Sam Andrzej Żółkiewski także dokładał starań do powiększania rodzinnych majątków. Wiadomo, że w 1631 r. miał w rękę królewski przywilej na wieś Kwasów (obecnie w rajonie Horochów), jednak przez przynależność tej wsi do majątku włodzimierskiej diecezji unickiej król skasował nadanie²⁶.

Epizodyczna wzmianka o innych wsiach posesji Andrzeja Żółkiewskiego ujawniła jego stosunek do ruchu kozackiego połowy XVII w. W latach 1648-1649 podczas powstania Chmielnickiego, Andrzej Żółkiewski jest wymieniany jako lennik wsi Kniазie w powiecie Busk (do lat 50 XX w. była ona w składzie rajonu Horochów, obecnie znajduje się na terenie rajonu Sokal w obwodzie lwowskim) i wsi Wójtowce w powiecie Leczyń (obecnie wieś w obwodzie winnickim). W maju 1649 r. zawiadamia on, że nie może spłacić kwarty z tych osad, ponieważ wieś Kniазie całkiem zniszczona, a Wójtowce są w rękach „nieprzyjaciela”²⁷.

W 1644 r. małżeństwo Andrzej i Zofia Żółkiewscy zapisali wieś Wołę Żurawnicką, która leży „na trakcie Brańskim” w zastaw Kilianowi Wielhorskiemu²⁸. Był on rodzonym bratem Halszki Wielhorskiej - żony kasztelana bełskiego Daniela Jeło-Malińskiego, o którym (i jego potomkach) pisano na początku niniejszej publikacji.

Czy powróciła Wolica Żurawnicka z zastawu nie wiadomo. Materiały Archiwum świadczą tylko o władaniu przez Michała-Stanisława inną „macierzyzną”: Branami i Żurawnikami. W wypisie z ksiąg trybunału lubelskiego z 1688 r. mowa jest o przekazaniu przez Michała-Stanisława wsi Brany i Żurawniki w posesję kasztelanowi chełmskiemu i królewskiemu pułkownikowi Stanisławowi Drużkiewiczowi²⁹.

a також брат Станіслав (тоді коронний польний гетьман і львівський каштелян) і його син Ян (за батьком успадкував уряд грубешівського старости). Характер їхнього господарювання принципово не відрізнявся від суголосних часів взаємних втручань у сусідні землі, що й відбилося в документах луцьких актових книг²⁴.

Як уже зазначалось, син Миколая і Анни - Андрій Жолкевський, був другим чоловіком Зофії Сернянки, удови Цимінської. З нею мав дочку Гелену, в шлюбі - Рафалову Мелецьку і сина Міхала-Станіслава, з 1669 р. волинського підстоля²⁵.

Земельний спадок за першим чоловіком Зофія принесла в дім Андрія Жолкевського і передала своїм дітям. Сам А. Жолкевський також прикладав зусилля до збільшення родинних маєтків. Відомо, що у 1631 р. мав на руках королівський привілей на село Квасів (нині Горохівського р-ну), однак через належність цього села до маєтку Володимирської уніатської єпископії король скасував надання²⁶.

Епізодична згадка про інші села в посесії Андрія Жолкевського проявила його відношення до козацького руху середини XVII ст. У 1648 – 1649 рр., під час Хмельниччини, Андрій Жолкевський згадується як ленник села Княже Буського повіту (до 50-х рр. XX ст. було в складі Горохівського р-ну Волинської обл., нині у Сокальському р-ні Львівської обл.) і села Війтівці Летичівського повіту (нині село Вінницької обл.). В травні 1649 р. він звітує, що не може сплатити з цих поселень кварти, оскільки село Княже цілком розорене, а Війтівці в руках у «неприятеля»²⁷.

В 1644 р. подружжя Андрій і Зофія Жолкевські записують с. Волю Жоравницьку, яке «на тракці Браńському лежить», в заставу Кіліяну Вільгорському²⁸. Останній був рідним братом Галшки Вільгорської – дружини белзького каштеляна Данила Єло-Малинського, про якого (і його нащадків) йшлося на початку цієї публікації.

Чи повернулася Волиця Жоравницька із застави не знаємо. Матеріали Архіву свідчать лише про володіння Міхалом-Станіславом іншої «материзни»: Бран і Жоравник (в ориг. назва останнього села передана як Журавники). У виписі з книг Люблінського трибуналу від 1688 р. йдеться про передачу Міхалом-Станіславом сіл Брани і Журавники у посесію холмському каштеляну і королівському полковнику Станіславу Дружкевичу²⁹.

²⁴ Розглянути у кн.: Горін С. *Жидичинський Свято-Миколаївський монастир (до середини XVII сторіччя)*. - К., 2009. - С.168 - 170.

²⁵ Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652 - 1673 рр. /Підг. Петро Кулаковський. - Острог-Варшава-Москва, 1999 [Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV-XVII ст. Т.V] - С. 434 - 435.

²⁶ Архив ЮЗР. - К., 1883. - Ч. I. - Т. VI. - С. 632-633.

²⁷ Жерела до історії України-Руси //Видання Археографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка. - Львів, 1901. - Т.V: Галицькі акти з р. 1649 - 1651 /Т. II: Матеріали до історії Галичини. Упоряд. С. Томашівський. - С. 166.

²⁸ ДАВО. - Ф.312, оп.1, спр.74. - Арк. 5-6.

²⁹ ДАВО. - Ф.312, оп.1, спр.22. - Арк. 45-47.

Zaznaczymy między innymi, że Stanisław Drużkiewicz dłuższy czas wykonywał polecenia królewskie i był komisarzem od spraw kozackich na Prawobrzeżu. Żurawniki przemienił on w miasteczko, które od tego czasu aż po połowę XX w. od jego nazwiska nazywało się Drużkopol. A pobliska wieś Wolica Żurawnicka przybrała nazwę Woli Drużkopolskiej pod jaką istnieje do dzisiaj.

Żeby ukazać rodowe gniazdo i podkreślić pochodzenie z rodu hetmana Stanisława, syn Andrzeja Żółkiewskiego - podstoli wołyński Michał-Stanisław używał następującej formy imienia: Michał de Żółkiew Żółkiewsky, albo Michał Lubicz Żółkiewsky.

Z dokumentów Archiwum wiemy, że Michał-Stanisław w sporach sądowych występował jako zaufany Stanisława Jeło-Malińskiego³⁰ - rodzzonego brata Damiela s. Kazimierza, ożenionego z miecznikówną Zofią Sernianką. Zofia była dla Michała-Stanisława kuzynką po linii rodowej matki. Przeanalizowane akta pozwalają na ustalenie rodzinnych powiązań jedyne go spadkobiercy Żółkiewskich herbu „Lubicz” ze znaczącym wołyńskim rodem Jeło-Malińskich.

O potomkach wołyńskiego podstolego Michała-Stanisława Żółkiewskiego informacje podają polscy genealogi³¹. Mając na uwadze różne możliwe warianty tego problemu, ukazane przez nas na podstawie dokumentów Archiwum, temat wymaga dodatkowych badań i niniejszym rozstrzygnięty być nie może.

Przekład: Jerzy Kuśnierz

Між іншим зазначимо, що Станіслав Дружкович тривалий час виконував доручення короля і комісарував козацькі справи на Правобережжі. Жоравники/Журавники він перетворив на містечко, яке з того часу і до середини XX ст. називалось його іменем - Дружкополь. А близька до містечка Волиця Жоравницька прибрала назву Волі Дружкопольської, під якою існує досі.

Щоб вказати на родове гніздо і підкреслити походження з роду гетьмана Станіслава, син Андрія Жолкевського - волинський підстолій Міхал-Станіслав, вживав таку форму імені: Michai de Żółkiew Żółkiewsky, або Michał Lubicz Żółkiewsky.

З документів Архіву знаємо, що Міхал-Станіслав в судових спорах виступав повіреним Станіслава Єло-Малинського³⁰ - рідного брата Данила Казиміровича, одруженого на мечниковні Зофії Сernянці. Ця Зофія була Міхалові-Станіславу двоюрідною сестрою по матері. Проаналізовані акти дозволяють встановити родинне пов'язання єдиного спадкоємця Жолкевських герба «Любич» з чільним волинським родом Єло-Малинських.

Про нащадків волинського підстолія Міхала-Станіслава Жолкевського подають інформацію польські генеалози³¹. Зважаючи на різнитання в цьому питанні, виявлені нами за документами Архіву, тема вимагає додаткового дослідження і тут розглянута не буде.

Olena Birulina

The 17th century receipts. Exhibits from Volhynian Regional Museum as contribution to reconstructing family ties of the families Serny, Cumiński and Żółkiewski in Volhyn

Summary

Since the middle of the 18th century in the Nowomalin castle, nearby Ostrog an archive of the Jelo-Maliński family was being created. Currently this documents are kept in the archives of Volhynian and Rivne districts. These documents, in addition to other sources, allow recreating family ties of some noble families.

The article presents eight receipts. On this basis it was possible to reconstruct some parts of genealogy of families Serny, Cumiński and Żółkiewski.

One of the receipts is an empowerment to receive funds from the treasury. Two of them are records of received money. Four of the document are confirmations for payoff of tithe to the church in Horodlo. One of the receipts is a proof of receiving interest from a donation by a monastery in Hrubieszów. The receipts come from the years 1605-1678. The article is supplemented by scans of documents and their transcription.

³⁰ ВКМ. - Інв. № КДФ - 4637; - Інв. № ДМ - 9563/1.

³¹ Niesiecki K. Herbarz Polski. - Lipsk, 1845. - Т. X. - С. 188.

АНЕКС
ДОДАТОК

Warszawa, 1605 r., marzec
Варшава. 1605 р., березень

Kwit № 1.
Квит № 1.

Zeznawam żem wziął do rąk swoich rachunek niebosczyka Pana Jana Sernego służby dworskiej na SZ 2 70 y recognitią od je[go] Mczi Pana Zachariasza Sernego brata niebosczykowo (...) * na Panu Sernemu skoro ich doide. Dan w Warszawie dnia (...) Marca Roku Panskiego MDC Piątego. Jan N[ago]rski m[anu] p[ropria].

Засвідчений підписом Яна Нагорського і печаткою з гербом «Ястрембець».
Poświadczony podpisem Jana Nagórskiego i pieczętka z herbem „Jastrzębiec”

Волинський краєзнавчий музей (далі - ВКМ), інв. № КДФ - 5037.
Wołyńskie Muzeum Krajoznawcze (dalej ВКМ) inw. № КДФ - 5037.

*Тут і далі круглими дужками позначатимуться пошкоджені і невідчитані місця.
Tutaj i dalej nawiasami zaznaczone są miejsca zniszczone i nieczytelne.

